

Empiryzm brytyjski: podsumowanie

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Empiryzm brytyjski: podsumowanie

Jakimi drogami empiryzm brytyjski wprowadził filozofię do epoki oświecenia?

Postulat weryfikacji empirycznej, zaufanie do zdrowego rozsądku, niechęć do jałowych spekulacji i analiza językowa terminów oraz krytycyzm, także wobec autorytetów – charakterystyczne cechy filozofii brytyjskiej XVII i XVIII wieku kształtowały nową wizję nauki, społeczeństwa i człowieka.

Twoje cele

- Podsumujesz swoją wiedzę na temat empiryzmu brytyjskiego.
- Wymienisz najistotniejsze osiągnięcia filozofii Locke'a, Berkeley'a i Hume'a.
- Przeanalizujesz rolę empirystów brytyjskich w kształtowaniu myśli filozoficznej oświecenia.

Przeczytaj

Godfrey Kneller, portret Johna Locke'a

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Nowożytny nurt brytyjskiego empiryzmu odegrał ważną rolę w pejzażu filozoficznym XVII i XVIII w. i wyznaczył nowe szlaki myślowe, po których filozofia porusza się do dziś. To na jego gruncie, przede wszystkim dzięki Locke'owi, **teoria poznania** zyskała pierwszoplanowe znaczenie filozoficzne, dzieląc się przy tym na problematykę **psychologiczną i epistemologiczną**. To Locke wystąpił przeciwko panującemu dość powszechnie na kontynencie **natywizmowi** i przyznał doświadczeniu zmysłowemu źródłową funkcję poznawczą. Nie rezygnował przy tym z przysługującej człowiekowi władzy rozumu, ale pojmował ją raczej w kategoriach **zdrowego rozsądku** niż rozumu spekulatywnego. Tym samym pogodził epistemologiczną zasadę **empiryzmu** ze światopoglądowo ugruntowaną postawą racjonalistyczną, polegającą choćby na niechęci do wszelkich autorytetów i na krytycyzmie. Locke, przyjmując jednak **reprezentacjonistyczną teorię idei**, musiał (i chciał) pozostawić w swej filozofii nienaruszony przez empiryzm, choć bardzo zminimalizowany obszar **metafizyki** (znajdujący wyraz w ogólnym pojęciu substancji, w idei własnego Ja i w idei Boga). Analityczna metoda, którą Locke konsekwentnie stosował, wychodząc od refleksji nad **rolą języka** w myśleniu, doprowadziła go jednak do trzeźwych i umiarkowanych wniosków w kwestii roszczeń ludzkiej wiedzy do prawdy absolutnej: **wiedza** w najpoważniejszej swej części może aspirować tylko do **prawdopodobieństwa**. Te właśnie wyniki, w połączeniu z rewolucjonizującą przez swój **liberalny, egalitarny** i presocjalistyczny charakter koncepcją **umowy społecznej** sprawiły, że John Locke stał się jednym z głównych filarów nadciągającej epoki oświecenia.

Z kolei George Berkeley przez swój konsekwentny **nominalizm** zradykalizował wymogi analizy empirystycznej, co doprowadziło go na pozycje **immaterializmu**, przeczącego konieczności przyjęcia tezy o istnieniu ciał „zewnętrznych”. Cofnął się jednak przed zastosowaniem analizy **fenomenalistycznej** do substancji duchowej. Pozostawił zatem

George Berkeley

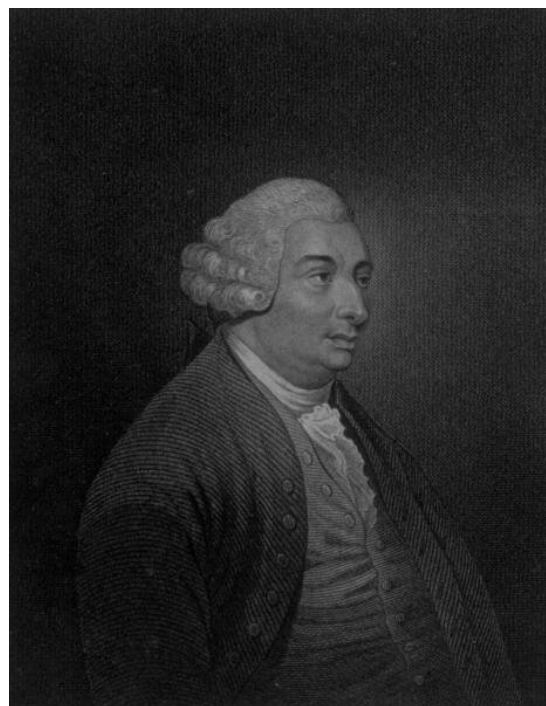
Źródło: <https://commons.wikimedia.org/>, licencja: CC BY-SA 3.0.

empiryzmu ostateczne konsekwencje. Zastosował analizę **fenomenalistyczną** do wszelkich sfer rzeczywistości, przyjął konsekwentne stanowisko **nominalistyczne** i doprowadził do **wykluczenia** z obszaru rzeczywistej wiedzy wszelkich **tez metafizycznych**, dotyczących istnienia obiektów poza bezpośrednimi danymi doświadczenia. Odwołując się do **zdrowego rozsądku**, impet swej krytyki skierował przeciwko teologicznym spekulacjom i nieracjonalnym przesądom oraz zaproponował **laicką wizję człowieka** z wyraźnym akcentem **utilitarystycznym** – z tego też względu zajął poczesne miejsce w ramach **myśli oświeceniowej**.

Jednocześnie, opowiedziawszy się za **umiarkowanym sceptycyzmem**, stanął przed **tajemnicą natury** ludzkiej i zakwestionował wiarę w siłę rozumu, czyniąc go niewolnikiem uczuć. Wyprowadził stąd emotywną (z „oddźwiękiem uczuciowym”) **konceptję moralności**, ale tym samym wykazał, że w sprawach najdonioślejszych dla człowieka liczy się przede wszystkim **praktyka** życiowa, a nie wiedza. Te elementy filozofii Hume’a wskazują, że wykraczała ona już poza horyzonty standardowej myśli oświeceniowej i zapoczątkowywała jej faktyczną destrukcję, znajdując późniejsze historyczne rozwinięcia

w swej filozofii residuum **metafizyki**, przyjmując wykraczającą poza dane doświadczenia, racjonalistycznie uzasadnianą tezę o istnieniu substancjalnego umysłu (ducha) postrzegającego oraz Boga. Z jednej strony zatem Berkeley zajął metafizyczne stanowisko **monizmu ontologicznego** (istnieje tylko jeden rodzaj substancji), ale z drugiej – wskazał drogę rozwiązywania problemów ontologicznych (np. kryteriów istnienia) poprzez weryfikację empiryczną i **analizę językową** znaczenia używanych terminów, którą to drogą poszli na przykład współcześni neopozytywiści.

David Hume wyciągnął z przesłanek

Rycina z 1754 roku przedstawiająca Davida Hume'a, którą zamieszczono na karcie tytułowej jego dzieła *Historia Anglii*

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

i w **filozofii praktycznej Kanta**, i w programie **pozytywizmu**, a nawet w hasłach tzw. **filozofii czynu**. Cała formacja intelektualna brytyjskiego empiryzmu stała się bogatym źródłem tematów i inspiracji dla późniejszych pokoleń filozofów.

Słownik

egalitarny

(fr. *égalitaire* – jednakowy) dążący do równouprawnienia, zrównania

empiryzm

(gr. *empeiria* – doświadczenie) stanowisko epistemologiczne, zgodnie z którym wyłącznym lub głównym źródłem wiedzy jest doświadczenie

epistemologia

(gr. *episteme* – wiedza + *logos* – nauka) dział filozofii, zajmujący się relacjami między poznawaniem, poznaniem a rzeczywistością

fenomenalizm

(gr. *phainómenon* – to, co się zjawia, pokazuje) pogląd filozoficzny, według którego dostępne poznaniu są wyłącznie zjawiska, zaś rzeczy lub istota rzeczy są niepoznawalne bądź nie istnieją

idea

(gr. *idéa* – wyobrażenie, wzór) u Platona: samoistne, wieczne, niezmiennie, niezłożone, ogólne i doskonale byty duchowe, które są wzorami zmiennych bytów materialnych

laicki

(fr. *laïcité* – świeckość, rozdział kościoła od państwa) niezwiązany z żadną religią; niekompetentny, dyletancki

metafizyka

(gr. *ta meta physika* – to, co jest po fizyce) dział filozofii zajmujący się bytem jako takim – jego podstawowymi własnościami, leżącymi u podstaw świata, który jest nam dostępny poprzez doświadczenie zmysłowe

monizm

(gr. *monos* – jedyny) stanowisko metafizyczne sprowadzające całą rzeczywistość do jednej zasady

natywizm

(łac. *nativus* – wrodzony, przyrodzony) teoria zakładająca istnienie w umyśle idei wrodzonych

nominalizm

(łc. *nominalis* – dotyczący imienia) stanowisko metafizyczne, wedle którego realnie istnieją wyłącznie przedmioty jednostkowe, a wszelkie pojęcia ogólne nie mają znaczenia rzeczowego i należy je uważać jedynie za nazwy

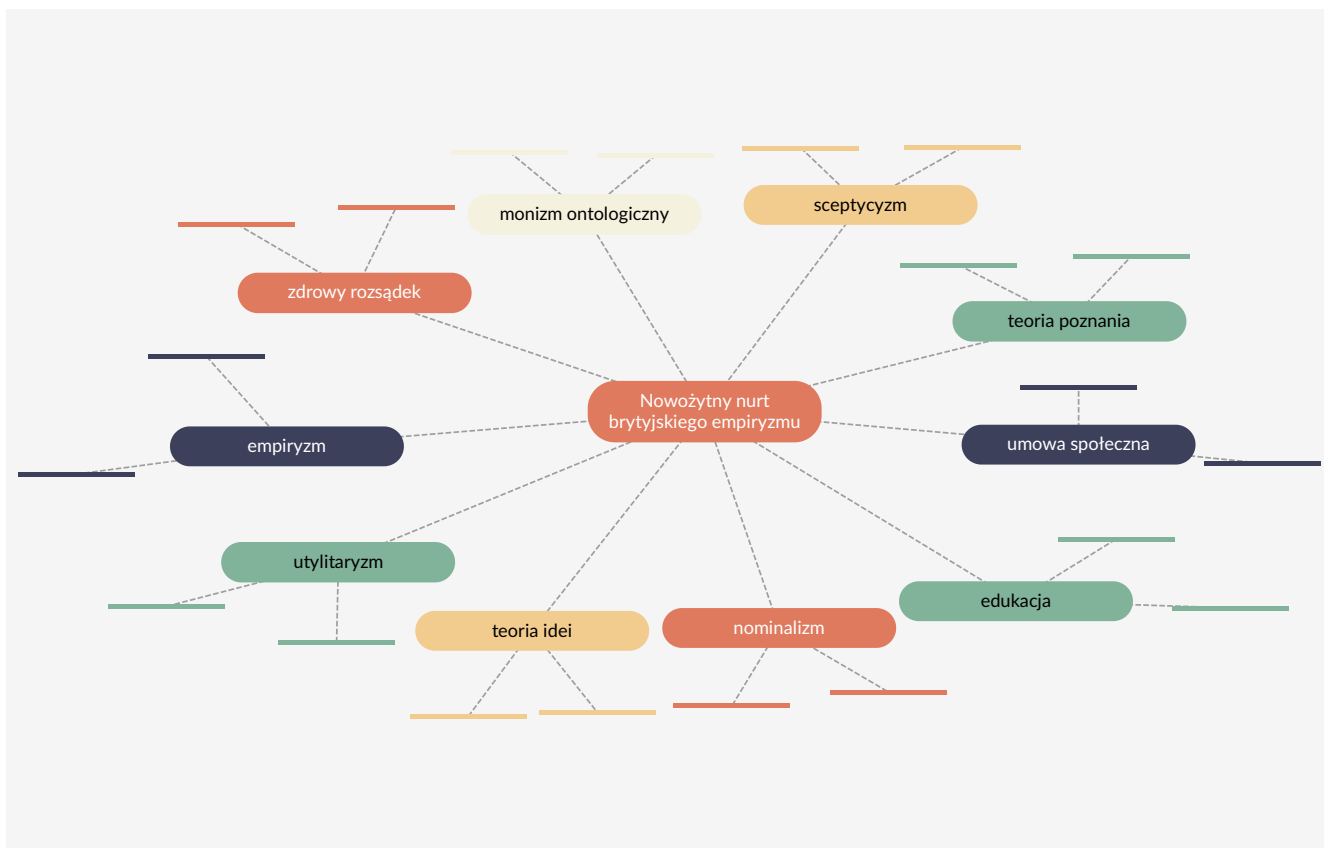
ontologia

(gr. *on, ontos* – byt + *logos* – słowo, nauka) dział filozofii zajmujący się bytem, czyli tym, co jest

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższą mapą myśli, która przedstawia ważne terminy ugruntowane w XVII i XVIII wieku. Przyporządkuj je konkretnym filozofom reprezentującym empiryzm brytyjski.

Polecenie 2

Stwórz rozmowę z koleżanką lub kolegą na wybrany temat z nurtu brytyjskiego empiryzmu.

Dyskusję może zacząć autor materiału.

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższymi audiobookami. Jaki wspólny cel swoich rozważań przyjmuje John Locke i Dawid Hume?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PblOPwNsL>

John Locke

Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego

[O celu swoich badań]

Celem moim jest tedy zbadać źródło, pewność i granice poznania ludzkiego oraz podstawy i stopnie wierzeń, mniemań i przeświadczeń. Wobec tego nie zamierzam teraz ani mieszać się do roztrząsań nad fizyką duszy, ani łamać sobie głowy dociekaniem jej istoty; ani zastanawiać się nad tym, dzięki jakim ruchom „tchnień życiowych” czy też jakim zmianom w naszych ciałach organy zmysłowe dają nam wrażenia lub idee w umyśle; ani też nad tym, czy idee, niektóre albo wszystkie, kształtują się w zależności od materii, czy też od niej niezależnie. Od spekulacji tych, choć są ciekawe i pociągające, będę się uchylał, nie leżą bowiem na drodze do mojego celu. [...]

Po pierwsze, będę badał pochodzenie tych idei, pojęć [...], jakie człowiek obserwuje, mając świadomość ich obecności w swym umyśle, oraz drogi, na jakich umysł je otrzymuje; po drugie, będę usiłował pokazać, jaką wiedzę ma umysł dzięki tym ideom, a także jej pewność, oczywistość i rozległość; po trzecie, zajmę się badaniem istoty oraz podstaw wierzeń lub mniemań. [...]

Jeżeli dzięki temu badaniu natury umysłu zdołam wykryć jego zdolności i ich zasięg oraz stwierdzić, do jakich rzeczy są one w pewnej mierze przystosowane, a gdzie nas zawodzą, to sądzę, że wyniki te mogą być pomocne [...], aby sprawić, by spokojnie pogodził się z niewiedzą o tych rzeczach, które po zbadaniu okazują się niedostępne

dla naszych władz umysłowych. [...] Nie będziemy mieli poważniejszego powodu, by narzekać na ograniczoność naszych umysłów, jeśli je zatrudnimy jedynie tym, co może być dla nas pożyteczne: temu bowiem mogą zupełnie dobrze podołać. [...]

Zadaniem naszym tutaj jest poznać nie wszystkie rzeczy bez wyjątku, lecz tylko te, które mają związek z naszą działalnością. Jeśli umiemy wykryć zasady, według których istota rozumna, postawiona w takim położeniu, w jakim na tym świecie znajduje się człowiek, może i powinna kierować swymi poglądami i zależnymi od nich postępkami, to nie mamy powodu trapić się, że inne rzeczy wymykają się naszemu poznaniu.

Źródło: John Locke, *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*, t. I, tłum. B. J. Gawecki.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PblOPwNsL>

Dawid Hume

Badania dotyczące rozumu ludzkiego

O kojarzeniu się idei

Jest rzeczą oczywistą, że istnieje jakieś prawo związku pomiędzy różnymi myślami, czyli ideami umysłu, i że następują one po sobie w sposób do pewnego stopnia metodyczny i prawidłowy, gdy pojawiają się w pamięci lub wyobraźni. W poważniejszych rozmyślaniach i wypowiedziach fakt ten jest tak widoczny, że każdą poszczególną myśl, która przerwie prawidłowy tok czy łańcuch idei, spostrzegamy i eliminujemy natychmiast. Nawet w najbardziej fantastycznych; najbardziej bezładnych marzeniach, ba, nawet w snach naszych odkryć możemy po zastanowieniu się, że wyobraźnia nie pędzi w nich na oślep, ale że zawsze jest jakiś związek pomiędzy poszczególnymi następującymi po sobie ideami. Gdybyśmy spisali najzupełniej swobodną, luźno toczącą się rozmowę, zauważylibyśmy od razu coś, co stanowiło łącznik pomiędzy kolejnymi jej etapami. Gdyby zaś nie dało się go odszukać, to jednak osoba, która przerwała tok rozmowy, powiedziałaaby nam, że jakieś ukryte następstwo myśli pojawiło się w jej umyśle, odwodząc ją stopniowo od przedmiotu rozmowy. Stwierdzono, że w różnych językach, nawet jeśli nie można podejrzewać najmniejszego między nimi związku czy styczności, wyrazy oznaczające najbardziej choćby złożone idee ściśle sobie odpowiadają. Stanowi to niezbity dowód tego, że idee proste, zawarte w złożonych, zostały połączone ze sobą na zasadzie jakiegoś powszechnego prawa, które jednako przejawia się u wszystkich ludzi.

Chociaż fakt łączenia się rozmaitych idei ze sobą zbyt jest oczywisty, by mógł ująć uwagi, nie znam przecież filozofa, który by próbował wyliczyć lub sklasyfikować

wszystkie zasady ich kojarzenia się; a jest to przecież przedmiot, który, jak się zdaje, zasługuje na zainteresowanie. Co do mnie, sądzę, że istnieją tylko trzy zasady związku pomiędzy ideami, mianowicie *podobieństwo*, *styczność* w czasie lub przestrzeni oraz *przyczyna i skutek*.

W to, że zasady te służą do łączenia idei, jak sądzę, nikt szczególnie wątpić nic będzie. Obraz wiedzy w sposób naturalny myśl naszą w stronę oryginału. Wzmianka o jednym pomieszczeniu w jakimś domu daje w sposób naturalny początek myśli lub rozmowie o innych. A gdy myślimy o ranie, trudno nam powstrzymać się od myśli o cierpieniu, które z niej wynika. Trudno byłoby jednakże udowodnić w stopniu zadowalającym dla czytelnika, a nawet dla siebie samego, że wyliczenie to jest wyczerpujące i innych zasad kojarzenia się prócz wymienionych nie ma. W takich przypadkach możemy jedynie przemyśleć szereg przykładów, badając starannie zasadę, która wiąże ze sobą różne myśli, i nie ustawać dopóty, dopóki zasadzie tej nie nadamy możliwie najogólniejszej postaci. Im więcej przykładów zbadamy i im więcej dołożymy starań, tym większą osiągniemy pewność, że wyliczenie, które na tej podstawie podajemy, jest wyczerpujące i pełne.

Źródło: Dawid Hume, *Badania dotyczące rozumu ludzkiego*, tłum. K. Twardowski, J. Łukasiewicz, Warszawa 1977.

Polecenie 2

Wymień zasady związku między ideami według Dawida Huma. Na co filozof zwraca szczególną uwagę?

Ćwiczenie 1

Dla Johna Locke'a poznanie to ..

- badanie fenomenologii ducha.
- nauka o przejawianiu się świata.
- formułowanie teorii naukowych.
- badanie fenomenów natury.
- namysł nad rzeczywistością.

Ćwiczenie 2

David Hume w swojej filozofii odwoływał się do pojęcia „zdrowego rozsądku”. Spowodowało to w jego filozofii wykluczenie rozważań...

- umiarkowanie sceptycznych.
- fenomenologicznych.
- teologicznych spekulacji.
- utylitarystycznych.
- metafizycznych.
- nominalistycznych.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Empiryzm brytyjski: podsumowanie

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

5. Empiryzm brytyjski. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co to jest empiryzm i jakie są jego główne odmiany;
- 2) przedstawia poglądy Johna Locke'a z zakresu epistemologii i filozofii polityki;
- 3) wskazuje na jedną z możliwych konsekwencji empiryzmu: sceptyczną (na przykładzie filozofii Davida Hume'a) bądź idealistyczną (na przykładzie filozofii George'a Berkeleya);
- 4) analizuje fragment Rozważań dotyczących rozumu ludzkiego Johna Locke'a (t. I, ks. II, rozdz. I, par. 1–6).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Podsumujesz swoją wiedzę na temat empiryzmu brytyjskiego.
- Wymienisz najistotniejsze osiągnięcia filozofii Locke'a, Berkeleya i Hume'a.
- Przeanalizujesz rolę empirystów brytyjskich w kształtowaniu myśli filozoficznej oświecenia.

Cele operacyjne. Uczeń:

- podsumuje swoją wiedzę na temat empiryzmu brytyjskiego;
- wymieni najistotniejsze osiągnięcia filozofii Locke'a, Berkeley'a i Hume'a;
- przeanalizuje rolę empirystów brytyjskich w kształtowaniu myśli filozoficznej oświecenia.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- mapa myśli;
- quiz;
- audiobook.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformę i wyświetla na tablicy stronę tytułową e-materiału. Przedstawia uczniom temat lekcji oraz jej cele, a następnie wspólnie z nimi określa kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika multimedium w sekcji „Mapa myśli”. Uczniowie odczytują polecenie: *Zapoznaj*

się z poniższą mapą myśli, która przedstawia ważne terminy ugruntowane w XVII i XVIII wieku. Przyporządkuj je konkretnym filozofom reprezentującym empiryzm brytyjski. i wykonują je w parach. Następnie dzielą się swoimi odpowiedziami na forum klasy.

2. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Audiobook”. Każdy uczeń pracuje indywidualnie, samodzielnie przygotowując odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie wybrani lub chętni uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.
3. Uczniowie w parach opracowują quiz sprawdzający wiedzę z całej lekcji. Po określonym czasie wymieniają się przygotowanymi pytaniami z inną parą uczniów. Następnie wspólnie komentują swoje odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformie nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wybrany uczeń odczytuje cele lekcji, a następnie wszyscy wspólnie omawiają: co udało się osiągnąć, do czego warto wrócić, czego nie udało się zrealizować i dlaczego.

Praca domowa:

1. Stwórz rozmowę z koleżanką lub kolegą na wybrany temat z nurtu brytyjskiego empiryzmu.

Materiały pomocnicze:

- Huelga L.A.I., *Berkeley. Zmysłny empiryk*, tłum. W. Korzeniecka, Warszawa 2019.
- Migasiński J., *Filozofia nowożytna*, Warszawa 2011.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.